

Artykuł 15

Wolność od tortur lub okrutnego, nieludzkiego albo poniżającego traktowania lub karania

1. Nikt nie będzie poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu, lub karaniu. W szczególności, nikt nie będzie poddany, bez swobodnie wyrażonej zgody, eksperymentom medycznym lub naukowym.

2. Państwa Strony podejmą skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe i inne w celu zapobiegania, na zasadzie równości z innymi osobami, poddawaniu osób niepełnosprawnych torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu, lub karaniu.

1. OCHRONA PRZED PODDAWANIEM OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH EKSPERYMENTOM MEDYCZNYM LUB NAUKOWYM BEZ SWOBODNIE I ŚWIADOMIE WYRAŻONEJ ZGODY

Konstytucja RP zakazuje poddawania kogokolwiek eksperymentom naukowym, w tym medycznym, bez dobrowolnie wyrażonej zgody.

Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry określa warunki przeprowadzania eksperymentów medycznych z udziałem ludzi, w tym także osób ubezwłasnowolnionych oraz nie będących w stanie podjąć decyzji z rozeznaniem. Pojęcie „eksperyment medyczny” obejmuje zarówno eksperyment badawczy (poszerzanie wiedzy), jak i eksperyment leczniczy (polepszenie zdrowia pacjenta).

Osoba, która ma być poddana eksperymentowi medycznemu, jest uprzednio informowana o celach, sposobach i warunkach przeprowadzenia eksperymentu, spodziewanych korzyściach leczniczych lub poznawczych, ryzyku oraz o możliwości odstąpienia od udziału w eksperymencie w każdym jego stadium. Przeprowadzenie eksperymentu medycznego wymaga pisemnej zgody osoby badanej mającej w nim uczestniczyć. W przypadku niemożności wyrażenia pisemnej zgody, za równoważne uważa się wyrażenie zgody ustnie złożone w obecności dwóch świadków. Zgoda tak złożona powinna być odnotowana w dokumentacji lekarskiej. W przypadku osoby, która ma pełną zdolność do czynności prawnych, lecz nie jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinii w sprawie swego uczestnictwa w eksperymencie, zgodę na udział wyraża sąd opiekuńczy właściwy ze względu na siedzibę podmiotu przeprowadzającego eksperyment.

Ustawa zakazuje udziału osób ubezwłasnowolnionych w eksperymentach badawczych.

Osoba całkowicie ubezwłasnowolniona może uczestniczyć jedynie w eksperymencie leczniczym. Zgodę wyraża jej przedstawiciel ustawowy. Jeżeli osoba ubezwłasnowolniona jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinię w sprawie uczestnictwa w eksperymencie leczniczym, konieczne jest uzyskanie jej pisemnej zgody.

Z wnioskiem o udzielenie zgody na uczestnictwo w eksperymencie leczniczym osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej lub osoby, która nie jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinii w sprawie uczestnictwa w eksperymencie, może wystąpić podmiot przeprowadzający eksperyment do sądu opiekuńczego właściwego ze względu na siedzibę tego podmiotu. W przypadkach niecierpiących zwłoki i ze względu na bezpośrednie zagrożenie życia, uzyskanie zgody nie jest konieczne.

2. ZAPOBIEGANIE TORTUROM

Konstytucja RP stwierdza, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu.

Postanowienie to uzupełnia Kodeks karny, który penalizuje:

- stosowanie przemocy wobec osoby lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia,
- znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny,
- użycie przemocy lub groźby bezprawnej w celu wywarcia wpływu na świadka, biegłego, tłumacza, oskarżyciela albo oskarżonego lub w związku z tym narusza jego nietykalność cielesną,
- stosowanie przemocy, groźby bezprawnej lub znęcanie się fizyczne lub psychiczne w inny sposób nad inną osobą przez funkcjonariusza publicznego lub osobę działającą na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia,
- znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą prawnie pozbawioną wolności,
- spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,
- naruszenie czynności narządu ciała lub inny rozstrój zdrowia.

Nie stwierdza się przypadków stosowania tortur w Polsce, w tym wobec osób niepełnosprawnych. Nie ma potrzeby wypracowania krajowej strategii zapobiegania torturom.

Uwagi zawarte w opracowaniu „Polska droga do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ”, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, 2008

Zważywszy na cel, jakiemu ma służyć instytucja ubezwłasnowolnienia całkowitego należy się zastanowić czy w tak ważnej kwestii, jaką są eksperymenty medyczne i naukowe nie należałoby wprowadzić jako obligatoryjnego warunku do uczestnictwa takiej osoby w eksperymencie zgody odpowiedniego sądu. Szczególnie, że art. 25 § 5 ustawy wskazuje, że w przypadku osoby, która ma pełną zdolność do czynności prawnych, lecz nie jest w stanie z rozeznaniem wypowiedzieć opinii w sprawie swego uczestnictwa w eksperymencie, zgodę na udział tej osoby w eksperymencie leczniczym wyraża sąd opiekuńczy właściwy ze względu na siedzibę podmiotu przeprowadzającego eksperyment. Ze względu na pełną ochronę osoby ubezwłasnowolnionej całkowita zgoda sądu opiekuńczego również wydaje się konieczna.

Stanowisko Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Wprowadzenie zapisu o obligatoryjnej zgodzie sądu opiekuńczego nie rozwiąże sytuacji, gdyż jest to wprowadzenie jeszcze jednego ogniwa decyzyjnego, natomiast art. 15 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych zmierza raczej w kierunku wprowadzenia takich programów i ułatwień dla niepełnosprawnych, by mogli uczestniczyć w procesie decyzyjnym i swobodnie wyrażać zgodę na eksperymenty medyczne lub naukowe. Programy te i ułatwienia – jak czytamy dalej w art. 16 Konwencji powinny być następnie monitorowane przez niezależne władze, by przeciwdziałać ewentualnym nadużyciom.